

Gökçeada - the Ottoman period architecture

Gökçeada - Osmanlı devri mimarisi¹

Mesut Dündar²

Abstract([Extended English abstract is at the end of this document](#))

Located in the North-West part of Aegean Sea, Gokceada has an exceptional place due to its strategic position. Island with a historical background as old as ancient times was ruled by various civilizations such as Greek, Roman, Byzantine and Ottomans respectively.

This study includes architectural evolution of the island under Ottoman rule, compromising of vast cultural wealth. The objective of this study is to research and introduce architectural structures of the island reflecting urban settlements and settlement texture of the island during Ottoman rule which lasted for 450 years, such as residences, shops, fountains, laundry, mill, church, chapel, mosque and different workshops and to hand down this material culture heritage to next generations as well as providing contribution in connection with the gap that exists due to lack of the studies on Ottomans. Within this context, priority was given to review of literature and archives and then data required for field research fundamental to this study was collected. Data collected as a result of literature review and field research were assessed to complete this research. In this study, attempt was made to provide importance of structures in terms of general characteristics and their place in

Özet

Ege Denizi'nin kuzeydoğusunda bulunan Gökçeada, stratejik konumu nedeniyle ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Tarihi geçmişi ilk çağlara kadar uzanan ada sırasıyla Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı gibi farklı uygarlıkların egemenliğine girmiştir.

Bu çalışma, çeşitli kültürel zenginlikleri bünyesinde barındıran adanın Osmanlı dönemindeki mimarini gelişimini kapsamaktadır. Çalışmada, yaklaşık 450 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan adadaki kentsel yerleşimler ve yerleşim dokusunu oluşturan konut, dükkan, çeşme, çamaşırhane, değirmen, kilise, şapel, cami ve çeşitli imalathaneler gibi mimari yapıların araştırılarak tanıtılması ve bu maddi kültür mirasının gelecek kuşaklara aktarılmasının yanında, Gökçeada üzerine yapılan araştırmalardaki Osmanlı dönemine ait boşluğun da bir nebze doldurulması amaçlanmıştır. Bu amaçla, öncelikli olarak literatür ve arşiv taramaları yapılmış, sonrasında çalışmanın temelini oluşturan alan araştırması yapılarak gerekli veriler toplanmıştır. Literatür ve alan çalışması sonucunda elde edilen veriler değerlendirilerek bu çalışma oluşturulmuştur. Çalışmada, adadaki yapıları tek tek tanıtmak yerine, yapı türlerine göre belirli örnekler seçilerek bunların genel özellikleri ve yerleşim dokusundaki yerleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

¹Bu çalışma,14th International Congress of Turkis Art'da (Paris, Collège de France, 19-21 September 2011) sunulan sözlü bildirinin geliştirilmiş metnidir.

²Yrd.Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 17100 Çanakkale. E-Mail:mstdundar@gmail.com

settlement texture upon selecting certain examples in accordance with the type of structures rather than introducing structures of the island one by one. At the same time, influence of Anatolia on Gokceada architecture which is subject to traditions of Aegean Islands was emphasized and reflection of both different cultures on architecture was addressed. In conclusion, it was seen that important part of the island's settlements showing local characteristics of rural areas were established during the Ottomans and these settlements based on conventional architecture accommodate a rich architectural culture where Anatolian styles are existent as well.

Keywords: Imbros; Ottoman, Architecture, House; Church, Fountain, Windmill.

Aynı zamanda, Ege adaları geleneğine bağlı olduğu görülen Gökçeada mimarisindeki Anadolu etkileri üzerinde de durulmuş ve iki farklı kültürün mimariye yansımaları da irdelenmiştir. Sonuç olarak, adadaki kentsel yerleşimlerin önemli bir kısmının Osmanlı döneminde oluşturulduğu, geleneksel mimariye dayalı bu yerleşimlerde Anadolu üsluplarının da görüldüğü zengin bir mimari kültürün varlığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gökçeada; İmroz; Osmanlı; Mimari; Konut; Kilise; Çeşme.

Giriş

Türkiye'nin en büyük adası olan Gökçeada, Ege Denizinin kuzeydoğusunda, Çanakkale Boğazı'nın önünde yer almaktadır. Coğrafi konumu ile stratejik bir öneme sahip olan Ada, tarih boyunca çeşitli mücadelelere sahne olmuştur. Antik dönemde "İmbros" olarak anılan (Hüryılmaz, 2006:45-46) ada Osmanlı'da "İmroz", 1970'te "Gökçeada" adını alır (Emecen, 2002:56).

Geçmiş tarih öncesi çağlara kadar uzanan (Harmankaya ve Erdoğan, 2000: 28-35) Gökçeada'nın, önceleri müstakil bir idare ile yönetildiği, M.Ö.500'lerde ise Atina şehir devletine bağlı olduğu anlaşılmaktadır (Özbek, 2008:60). Ada, daha sonra sırası ile Roma ve Bizans idaresi altına girer (Emecen, 2002: 55). İstanbul'un fethiyle birlikte vergi karşılığında Osmanlıya bağlanan ada (Dukas, 1956:198-203; Kritovulos, 1967:123-131), 1470'teki Rodos seferi sırasında kesin olarak Osmanlı topraklarına katılır (Orhonlu, 1971:225).

Gökçeada, doğal zenginlikleri, iklimi ve tarım alanlarıyla prehistorik çağlardan itibaren yerleşimlere sahne olur (Hüryılmaz, 2006:51-56). İmros kenti, adanın Antik dönemlerdeki yerleşim merkezidir (Ousterhout ve Held, 1997:62; 1999:62-63; Özbek, 2008:59-67). Bizans döneminde ise adaya yeni kale-kentler kurulur Ousterhout ve Held, 2000:127-136). Yayınlarında, Geç Bizans döneminde 'Palaiopolis' adıyla bilinen İmros ile birlikte adada iyi tahkim edilmiş bir başka kentin varlığından daha bahsedilir (Boissonade, 1844:329-331; Ousterhout ve Held, 2000:128). Osmanlı kaptanı Piri Reis de 1495-1510 yılları arasındaki Akdeniz seferleri sırasında çıkardığı ada haritası üzerinde 'İmroz' ve 'İskinit' adındaki iki kale yerleşimini gösterir (Piri Reis, 1988:221-223). Bugün Kaleköy ve Dereköy olarak binen bu merkezler, adanın Osmanlı öncesi yerleşimleridir. 1569 yılında Kanuni'nin vakıfları arasına alınan adada yeni köyler kurulmaya başlanır (Demircan, 1997:655). Yeni kurulan Zeytinli (Ayatodori), Bademli (Gliki), Çınarlı (Panagia), ve Tepeköy (Agridia) ile birlikte adadaki

yerleşim merkezi sayısı altıya yükselir. Sonraki dönemlerde adanın yerleşim profilinde önemli bir değişiklik olmadığı, ancak 18-19. yüzyıllardaki iskân politikasıyla adı geçen merkezlerin daha da geliştiği anlaşılmaktadır (Emecen, 2002:60). Ada, 19. yüzyılın sonlarında Akdeniz Adaları Sancağı'na bağlı bir kaza durumundadır (Ünal,2002:258) ve 1686 haneden oluşan 9116 kişilik bir nüfusa sahiptir (Orhonlu, 1971:227).

Bu günkü adıyla Kaleköy, Dereköy, Bademliköy, Zeytinliköy, Tepeköy ve ilçe merkezi durumundaki Çınarlı adanın özgün yerleşimleridir. Kaleköy ve Dereköy'un kuruluşu Osmanlı öncesine uzanmakla birlikte söz konusu altı köyün gelişimi de 18. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir (Ağaryılmaz ve Polat, 2002:104). Genellikle tepe veya yamaçlarda, ovaya dönük olarak kurulan köyler (Fig.1) birkaç mahalleden oluşur. Topografyaya göre şekillenen taş döşemeli sokaklar ve bu sokağa bağlanan konutlar ile kahve ve dükkânların çevrelediği meydanlar yerleşim dokusunun temel karakterlerini teşkil eder (Ağaryılmaz ve Polat, 2002:95). Kiliseler, şapeller, çamaşırhaneler, çeşmeler, değirmenler, okullar, imalathaneler ve damlar bu yerleşim dokusuna katılan diğer yapılardır.

Fig.1: Kaleköy'ü gösteren eski bir fotoğraf.

Gökçeada mimari eserleri

Konutlar, işlevselliği öne çıkan basit tasarımları, orantılı prizmatik kitle formları, yalın cephe düzenlemesi ve yapım teknikleriyle ada mimarisini en iyi yansıtan yapılardır. Kent görüntüsünün temel bileşenini teşkil eden konutlar genellikle avlulu ve iki katlıdır. Bunlar bir-iki odadan oluşan ve bir kapı ile doğrudan avluya açılan basit bir plan şemasına sahiptirler³. Kuzey rüzgârlarının

³ Odaların doğrudan dışa açıldığı bu tarz konutlar sofasız evler olarak da tanımlanmaktadır (Eldem, 1955:26).

etkisinden korunmak için çoğunlukla güneyde yer alan avlular, konutlardaki çalışma alanlarının bir tamamlayıcısı durumundadır ve yemek pişirme, ekmek yapma, meyve kurutma, hayvan bakımı gibi günlük işlerin bir kısmı burada yürütülür. Bunlara yönelik özenle inşa edilmiş küçük ocak ve fırınlar ile kümes gibi birimler avluda yer alır. Avlunun bir köşesindeki yarı açık sundurmalar da çeşitli malzemelerin istiflendiği ve hayvanların bağlandığı yerlerdir (Ağaryılmaz ve Polat, 2002:99). Yüksek bir duvarla çevrilen bu avlular yük hayvanlarının da geçebileceği geniş bir kapı ile sokağa açılır. İşlevsel bir planlamaya sahip olan konutlar, avluyla açılan zemin kat ile esas ‘ev’ olarak düzenlenen bir üst kattan oluşurlar (Fig.2). Üçyüz yıl öncesine kadar uzandığı düşünülen ilk örneklerde her iki kat da tek mekânlardan ibarettir ve bunlara tek evler de denilmektedir (Turhan, 1997:76-77) (Fig.3). Zemin kat, avlunun ev içindeki uzantısı gibidir ve her birinin kendine has işlevleri bulunmaktadır. Esasen evin deposu durumundaki zemin katın bir köşesinde, toplanan zeytinlerin konduğu ‘abadi’ denilen ahşap ambarlar bulunur. Duvar kenarlarına yarı gömülü olarak yerleştirilen küplerde şarap ve zeytinyağı saklanır⁴. Bunların dışında bazı kuru gıdalar, yakacak odun ve hayvan yemleri de burada korunur.

Fig.2: Kaleköy’de bir ev.

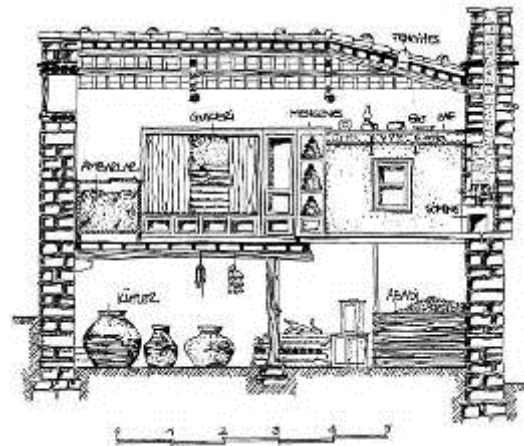

Fig.3: Zeytinliköy’deki bir evin kesiti (A. Turhan’dan).

Ada halkının esas “ev” olarak tanımladığı (Turhan, 1997:77) üst kata ulaşım dışarıdan taş bir merdivenle sağlanır. Merdivenle ulaşılan kapı önündeki sahanlık, geleneksel Türk evlerindeki “hayat” kavramı ile tanımlanır (Ağaryılmaz ve Polat, 2002:99)⁵. Tek hacimli üst katta seki ile teşkil olunan ikili bir düzenleme görülür. Yaklaşık bir basamak yüksekliğindeki sekili kısım “yukarı ev”, alçakta kalan kısımda “aşağı ev” şeklinde adlandırılır (Turhan, 1997:77)⁶ (Fig.4). Yukarı ev, ailenin

⁴ Ada halkının anlattıklarından bu geleneğin yakın zamana kadar sürdürüldüğü anlaşılmaktadır (Yurtseven, 2007:72).

⁵ Bunlar her ne kadar “hayat” olarak adlandılsa da işlev bakımından geleneksel Türk evlerindeki ‘hayat’ı karşılamazlar (bkz., Kuban, 1995:16-23).

⁶Oda işlevinin belirleyici unsur olan bu seki düzenlemesi geleneksel Türk evlerinin de en karakteristik özelliklerinden biridir (bkz., Kuban, 1995:106-107; Küçükerman, 1996:149-151; Sözen, 2001:72-81).

oturduğu, yemek yediği ve uyuduğu bölümdür. Çoğunlukla bu kısımda bir de ocak bulunur. Ocağın üzerinde, duvarı dolanan raflar yer alır. Mekânı aydınlatan pencereler genelde bu ocağın iki yanına yerleştirilir. Aşağı ev olarak adlandırılan seki altı, girişin açıldığı bölümdür. Bu kısmın bir kenarında tahılların depolandığı ambarlar, diğer kenarında da “gukeri” denilen dolaplar bulunur (Turhan, 1997:104-105)⁷. Üst katın duvarları saman ve çamur karışımı özel bir alışımla sıvalıdır.

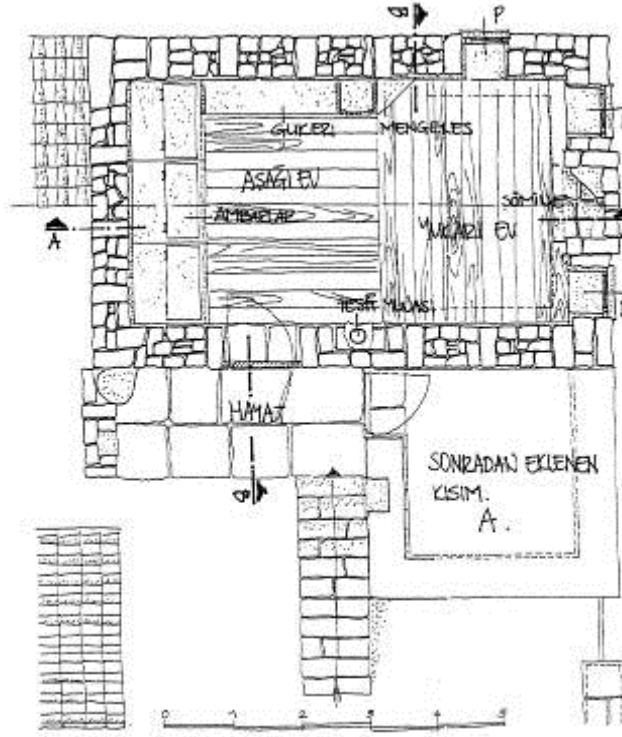

Fig.4: Zeytinliköy, Kufutu'nun evi, üst kat planı (A. Turhan'dan).

Geleneklere ve zamanla gelişen ihtiyaçlara bağlı olarak konut tipinde bazı değişiklikler görülür. Ada geleneklerine göre (bkz., Yurtseven, 2007:89,121) ebeveynler oturdukları evi çeyiz olarak çocuklarına vererek kendilerine buna bitişen yeni bir ev inşa ederler (Ağaryılmaz ve Polat, 2002:100;). Bunun sonucunda birbirine “L” şeklinde konumlanan ve aynı avluyu paylaşan “çift evler” ortaya çıkar (Turhan, 1997:86) (Fig.5). Taş merdivenle ulaşılan ortak bir sahanlığı kullanan bu evlerin mekân düzenlemeleri tek evler gibidir. Konutlardaki bir diğer yeni uygulama da, ihtiyaçlar doğrultusunda, tek hacimli mekânların ikiye bölünmesidir. İnce bir perde duvar ve buna yaslanan dolaplarla ayrılan odalar arasında bir geçiş aralığına da yer verilir.

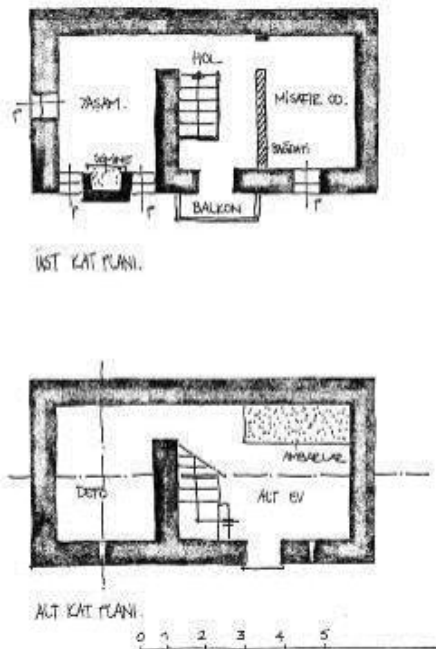
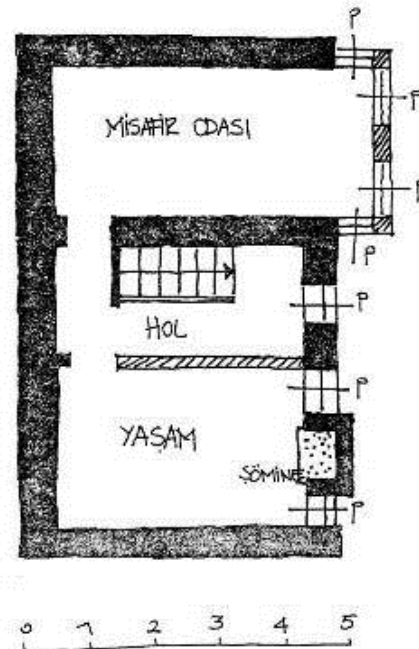
⁷Bu dolaplar Anadolu evlerinde “yükük” olarak tanımlanır (bkz., Kuban, 1995:111-119; Küçükerman, 1996:171-183).

Fig.5: Kaleköy'de bir ev.

Konutlardaki en büyük değişim ise üst kata ulaşımı sağlayan merdivenlerin içeri alınmasıyla olur. Böylelikle katlar arasında doğrudan bir bağlantı sağlanır ve alt katın bir bölümü de ev olarak düzenlenir. Üst kattaki ambarlar aşağı indirilir ve açığa çıkan oda, misafir odası olarak değerlendirilir (Fig.6). Eski merdiven sahanlığı da bir balkon olarak kullanılır. Daha sonraları, bu balkonların kapalı mekânlara dönüştüğü ve alttan konsollarla desteklenen çıkmalar şeklinde düzenlendiği görülür. Zamanla odanın bir cephesini kapsayacak şekilde gelişen bu çıkmalar (Fig.7), geleneksel Türk evlerindeki cumbaları hatırlatır. Yine, zamanla gelişen ihtiyaçlar doğrultusunda oda sayıları artarak konutların boyutları büyür ve avlular ortadan kalkarak doğrudan sokağa açılan evler inşa edilir.

Fig.6: Dereköy'de bir evin planı
(A. Turhan'dan).Fig.7: Tepeköy'de bir evin üst kat planı
(A. Turhan'dan)

Konutlar genelde yığma taş örgü ile inşa edilir. Duvarlarda bazen çamur-ot veya kireç-kum karışımı bir harç kullanılır. Yapılarda, Gökçeada'da sıkça karşılaşılan andezit ve kum taşlarının kullanılması doğa ile uyumlu bir doku oluşturur. Taş binalarda, mimari konstrüksiyonun tamamlayıcısı olarak ahşaba da yer verilir. Döşeme ve çatıların vazgeçilmez unsuru olan ahşap, evlerin ara bölmelerinde kullanılır. Bölme duvarlar, Anadolu'da yaygın olarak görülen⁸ tuğla veya kerpiç dolgulu ahşap karkas ve bağdadi şeklindedir. Bunların dışında kapı ve pencere lentoları da genelde ahşaptır. Geç dönem konutlarda ahşap kullanımının arttığı, üst kat cephelerinde ahşap çıkmalara yer verildiği görülür (Fig.8). Bu çıkmalar payandaları, pencere düzenlemeleri ve cephe kaplamalarıyla Anadolu Türk evlerindeki uygulamaları yansıtırlar⁹. Bunların yanında, özellikle Türklerin yoğun olduğu Çınarlı'da üst katın tamamen ahşapla teşkil olunduğu evlere de rastlanılmaktadır.

Fig.8: Zeytinliköy, ahşap çıkmalı evler.

Fig.9: Kokina Mevkiinde bir dam.

Damlar, merkezi yerleşim dışındaki tarım alanları ve meralarda kurulan bir tür konut yapısıdır¹⁰ (Fig.9). Ada geneline yayılan bu yapılar güneybatı ve doğu kemsinde daha yoğun görülür. Kokina ve Kefaloz gibi köylerden uzak ekinlik ve meralarda toplanan birden çok dam küçük iskân noktaları oluşturur (Yücel, 1966:75; Öngör, 1960:74). Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü damlar avlu, ahır ve depolar ile birlikte yaşam mekânlarından oluşur (Ağaryılmaz ve Polat, 2002:100). Genellikle günü birlik veya mevsimsel olarak kullanılan (Yücel, 1966:75)¹¹ bu yapılarda yaşam

⁸Anadolu örnekleri için bkz., Kuban, 1995:238-245; Günay, 1998:66-74.

⁹Geleneksel Türk evlerinde cephelerdeki ahşap kullanımı ve çıkmalar için bkz., Özhan, 2006; Kuban, 1995.

¹⁰Bir nevi çiftlik evi olan bu yapıların adadaki geçmişi antik dönme kadar inmektedir (Ousterhout ve Held, 2000:128). Bu tarz yapılara Batı Anadolu'nun sahil kesimlerinde de sıkça rastlanılmaktadır (bkz., Takaoğlu, 2006:23-43).

¹¹Geçimin tarım ve hayvancılığa bağlı olduğu adada damlar yakın zamana kadar kullanılmıştır (bkz., Yurtseven,

mekânı ikincil plandadır ve sadece dinlenmek ve uyumak içindir. Yığma taş duvarlarla inşa edilen damların ilk örnekleri kiremit kaplı çatılarla örtülü tek katlı yapılardır. Her birinin ayrı bir işlevi olan mekânların dizilişinde akılcı bir düzenleme vardır. Yaşam mekânı genellikle en başta yer alır. Bunu sırasıyla depo ve ahırlar izler. Daha uzun süreli kullanım amacıyla inşa edilen geç dönem damların iki katlı olanları da vardır. Bunların alt katı ahır ve depo, üst katı ev olarak kullanılır. Ocaklar yaşam mekânlarının en belirgin ögesidir. Damların önü hayvanların atlayamayacağı yükseklikteki duvarlarla çevrilidir. Açık avlu şeklindeki bu kısımda basit fırın veya ocaklar yer alır. Tarım faaliyetlerinin sürdürüldüğü damların yanında bir harman yeri de bulunur. Atların dönebilmesi için dairesel olarak düzenlenen harman yerlerinin zemini taş plaklarla kaplıdır ve etrafı bir-iki sıra taş dizisi ile çevrilidir.

Dükkânlar ve kahveler, ada halkının alışveriş yaptığı, toplanıp sohbet ettiği ve çeşitli eğlencelerin düzenlendiği (bkz., Yurtseven, 2007:78,95,135) sosyal yaşam merkezleridir. Bunlar, genellikle köy meydanları veya ana sokaklarda yer alırlar. Halkın toplanıp sohbet ettiği ve alışveriş yaptığı bu yapılar, adadaki sosyal hayatın önemli bir parçasıdır. Kullanılan malzeme ve inşa tekniği bakımından konutlarla benzer özellikler gösteren söz konusu yapılar, kitle biçimlenişi ve orantıları bakımından konutlardan ayrılırlar. Bunlar, genellikle yatay düzlemde gelişen tek katlı ve kırma çatılı yapılar şeklindedir (Fig.10). Bu mütevazı yapılar, ortada bir kapı ve yanlarındaki pencerelerle meydana veya bir sokağa açılırlar. Kapı ve pencereler genellikle kemerlidir. Kahvehanelerin içerisinde çayın pişirildiği bir ocak bulunur (Fig.11). Duvar içerisine yerleştirilen ocaklar yaklaşık bel hizası yüksekliğindedir. Zeminleri taş ile döşeli olan kahvelerin önünde de benzer şekilde açık oturma alanları yer alır.

Fig.10: Zeytinliköy'de bir dükkân.

Fig.11: Bademliköy'de bir kahvehane.

Çamaşırhaneler, adadaki sosyal hayatı yansıtan bir diğer yapı grubudur. Anadolu'da "yunak" olarak da adlandırılan (İlter, 1994:1991; Oğuz vd., 2007:176) çamaşırhaneler, kadınların belirli günlerde toplanıp çamaşır yıkadıkları (Yurtseven, 2007:123) ve sonrasında kapılarını kapatarak yıkadıkları yapılardır. Ada'daki hemen her köyde birden çok çamaşırhane bulunmaktadır. Bunlar bir cephesi açık veya kapalı dikdörtgen planlı basit yapılardır. Geleneksel yığma taş duvarla inşa edilen yapıların üzerleri kiremit kaplı kırma çatılarla örtülüdür. İçerisinde yer alan çeşmeler, kazanlarda suların ısıtıldığı ocaklar¹², çamaşır yıkama tekneleri, sekiler, malzemelerin konduğu nişler ve suların atıldığı açık kanallar bu yapıların temel unsurlarıdır. Dereköy'deki Hagia Panaghia Kilisesi yanında yer alan çamaşırhane bunların anıtsal bir örneğini teşkil eder (Fig.12). Kilise ile aynı yıllarda inşa edildiği düşünülen yapı doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen planlıdır. Kapalı bir özellik gösteren çamaşırhanenin kısa cephelerinde birer kapı yer alır. Kuzey duvarında belirli aralıklarla yerleştirilen dokuz ocak bulunur. Kemerli ocakların hemen önünde çamaşır yıkama tekneleri yer alır. Suyun temin edildiği iki çeşme, güney duvara yerleştirilmiştir.

Fig.12: Dereköy çamaşırhanesi.

Çeşmeler, estetik değerleriyle ada mimarisinin öne çıkan yapılarıdır. Genellikle çamaşırhanelerde yer almakla birlikte bazı sokak ve mesire yerlerinde de bulunurlar. Bunlar sanki aynı ustanın elinden çıkmış gibi benzer özellikler gösterir. Çoğunlukla, Kaleköy kilise çeşmesi (Fig.13) ve Bademliköy çamaşırhane çeşmesi örneklerinde olduğu gibi yekpare ayaklar üzerindeki profilli başlıklara binen

¹²Bu ocaklar, düğün ve kutlama gibi bazı önemli günlerde yemek pişirmek için de kullanılmaktadır (Erhat, 1962:135).

soğan biçimli kemerli bir nişe sahiptirler. Bunun yanında sivri ve dilimli kemer şeklinde farklı uygulamalar da görülür. Kemer formlarındaki farklılıklara rağmen yıldız ve baklava motifleri çeşmelerin ortak bezeme öğeleridir. Zeytinliköy'de yer alan bir sokak çeşmesi, estetik mimarisiyle adanın en güzel yapılardan birini oluşturur (Fig.14). Neogotikvari kemer tasarımı ve figürlü yoğun bezemeleriyle dikkati çeken çeşme 1896 tarihlidir. Boyuna dikdörtgen formlu çeşmenin nişi, yanlarda yekpare ayaklar üzerindeki başlıklara binen yarım daire kemerlidir. Bunun üzerindeki daha yüzeysel gotik tarzı bir kemer tepeye kadar yükselir. Kemerini üç yönden profilli silmeler kuşatır. Altta, başlıkların profilleri çeşme nişini de dolanarak devam eder. Kemer köşelikleri, ayaklar ve niş, çeşitli figürler ile bitkisel ve geometrik motiflerden oluşan kompozisyonlarla bezelidir.

Fig.13: Kaleköy, meydan çeşmesi.

Fig.14: Zeytinliköy, sokak çeşmesi.

Değirmenler, tarım odaklı kültürünün bir diğer ilgi çekici yapı gurubunu teşkil ederler. Yöre mimarisinin önemli bir parçası olan yel değirmenlerinin ancak harabeler şeklindeki kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir. Gökçeada'nın pek çok yerinde karşılaştığımız bu değirmenler genellikle yerleşim dışındaki rüzgâra açık alanlarda, kıyı ve tepeler üzerine kurulmuşlardır. Eski fotoğraf (Fig.15) ve kalıntılardan (Fig.16) bu değirmenlerin, yığma taş duvar tekniğinde inşa edildikleri ve konik bir çatı ile örtülü oldukları anlaşılmaktadır. İç mekânı hakkında bilgi sahibi olamadığımız değirmenler, adalar ve yakın çevrede görülen benzer örnekleri gibi¹³ ahşap konstrüksiyona dayalı asma katlı bir sisteme sahip olmalıdır. İkinci kata çıkışı sağlayan merdiven ve ahşap mekanik düzenek kalıntıları da bunu göstermektedir. Değirmenlerin içerisinde duvarlara yerleştirilen ocak ve

¹³Benzer örnekler için bkz., Takaoğlu, 2008:217-226; Uysal ve Tombul, 2006:59-74; Tombul, 2005:137-152; Blom, 1999.

nişler bulunur. Değirmencinin ihtiyaçlarına karşılama yönelik bu düzenleme, değirmenlerin aynı zamanda birer yaşam ünitesi olduğunu da ortaya koymaktadır (Takaoğlu, 2008:220).

İmalâthaneler, değirmenler gibi adanın sosyo-ekonomik değerlerini yansıtan maddi kültür varlıklarıdır. Zeytinciliğin büyük önem arz ettiği adada çok sayıda yağ imalâthanesi bulunmaktaydı (Yücel, 1966:83). Yakın zaman kadar kullanıldığı anlaşılan (Yurtseven, 2007:121) bu yapıların çoğu yok olmakla birlikte bazılarının kalıntıları halen mevcuttur. Dikdörtgen planlı yapılar, yığma taş duvar örgüsü ve kırma çatı örtüleriyle (Ağaryılmaz ve Polat, 2002:89, Şek.7) geleneksel yöre mimarisini yansıtır (Fig.17). Var olduğu bilinen eski sabun imalâthaneleri ve dokuma atölyesinin (Hüryılmaz, 2006:30) mimarisi hakkında ise bir bilgi sahibi değiliz. Ancak, ada halkının ifadelerinden bunlarında diğerleri gibi kırma çatılı, tek mekândan ibaret, basit kagir yapılar olduğu anlaşılmaktadır.

Fig.15: Kaleköy değirmenleri.

Fig.16: Dereköy'de değirmen kalıntıları.

Fig.17: Bademliköy, zeytinyağı imalathanesi.

Fig.18: Tepeköy, eski Ortodoks Rum okulu.

Okullar, eğitim yapıları olarak ada mimarisinde önemli bir yer tutmaktadır¹⁴. Çoğunluğu Ortodoks Rum Okulu olan bu yapılar (Cuinet, 1892:354) genelde bir kilisenin yanında yer alırlar. Tepeköy'deki okul (Fig.18) adanın özgün yapılarından biridir. Okul, aynı avluyu paylaşan 1834 tarihli kilise (İlter, 1994:1990) ile birlikte inşa edilmiş olmalıdır. Yapıların birbiri olan ilişkisi ile kullanılan malzeme ve teknik de bunu göstermektedir. Moloz taşla inşa edilen okulun ön cephesinde düzgün kesme taş kaplıdır. Okul daha çok Neo-Greek üslubu yansıtan girişi ile dikkat çeker. Üç yönlü bir merdivenle ulaşılan giriş, iki yanda sütunların bulunduğu kolosal düzenlemeye sahiptir. Sütun başlıkları ve bunlara binen lento, bitkisel ve geometrik motiflerle süslüdür. Kapının üzerinde yivli plasterlere oturan, üzeri asma dallarıyla bezeli dekoratif bir kemer yer alır. Kayıtlarda bahsi geçen diğer okulların bazıları yok olurken, bazıları da Cumhuriyet döneminde yenilenerek ilkokula dönüştürülmüştür.

Kiliseler, Ada'nın en anıtsal ve özgün yapılarını teşkil eder. Resmi kayıtlara göre 19. yüzyılın sonlarında adada sekiz kilise bulunmaktadır (Ali Cevad, 1313:137). Yapılan araştırmalar ise onbir adet kilisenin varlığına işaret eder (İlter, 1994:1987-1993; Ağaryılmaz ve Polat, 2002:112-113; Hüryılmaz, 2006:21-22). 18. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen (İlter, 1994:1992) Dereköy'deki Agia Maria Kilisesi bunların en eskisidir. Tepeköy Agridia Kilisesi 1834, merkezdeki Panaghia Kilisesi 1835, Agia Barbara Kilisesi 1838, Zeytinliköy'deki Agios Georgios Kilisesi 1838, Dereköy'deki Panaghia Kilise 1848 yılına aittir (İlter, 1994:1990-1992; Hüryılmaz, 2006:33). Kesin tarihi bilinmeyen diğer kiliselerin de aşağı yukarı aynı yıllarda inşa edildikleri düşünülmektedir (İlter, 1994:1988; Hüryılmaz, 2006:21-35)¹⁵. Bu kiliseler plan, kitle tasarımı, destek ve örtü sistemleri ile aynı dönemlerde İstanbul ve Anadolu'da inşa edilen pek çok Rum kilisesi ile benzer özellikler gösterir¹⁶.

Fig.19: Zeytinliköy, Agios Georgios Kilisesi.

Fig.20: Dereköy, Hagia Maria Kilisesi.

¹⁴Kayıtlara göre 19. yüzyılın sonlarında adada yedi okul bulunmaktadır (Ali Cevad, 1313:137).

¹⁵Kiliselerin 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde yoğunluk kazanmasında Hıristiyanlara özel haklar tanıyan Tanzimat ve Islahat fermanları etkili olduğu sanılmaktadır (İlter, 1994:1988).

¹⁶Karşılaştırma için bkz., Karaca, 2001; Pekak, 1999:25-48; İlter, 1994:1993-2000.

Yöresel taşla inşa edilen kiliseler, diğer yapılara göre daha anıtsal boyutları ve özenli giriş cepheleri ile dikkati çekerler. Kiliselerde, plan, destek ve örtü sistemleri ile apsis gibi temel özellikler bakımından birbirlerine benzeyen tek düzelik görülür¹⁷. Hepsi bazilikal planlı olan kiliseler, genelde üç nefli ve nartekslı bir mekân düzenlemesine sahiptirler. Batıda yer alan nartekslerin, Zeytinliköy Agios Georgios Kilisesi'nde (Fig.19) olduğu gibi yapının dışında veya Dereköy Panagia Kilisesesi'nde olduğu gibi yapının içinde çözümlenen farklı uygulamaları vardır. Apsisler, doğu ekseninde yarım daire şeklinde dışa çıkıntılıdır. Yığma taş duvarla inşa edilen kiliseler ahşap kırma çatıyla örtülüdür. Doğu-batı yönünde dikdörtgen planda uzanan naoslar genellikle üç neflidir. Yan neflerden daha geniş tutulan orta nefin doğu aksında apsis yer alır. Örtüler içeride, orta nefler de basık tonoz, yan nefler de ise eğimli çatı şeklindedir. Dıştan sade bir özellik gösteren yapıların apsis, duvar ve tavanlarında Hz. İsa ve azizlere ait tasvirler bulunur. Doğuda üç nefi de kapsayan ikonostasisler zengin ikonalarla süslüdür (Fig.20).

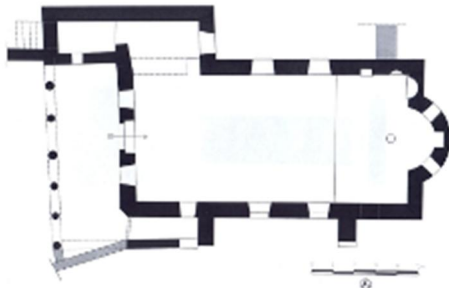

Fig.21: Kaleköy, Hagia Maria Kilisesi, plan.

Fig.22: Kaleköy, Hagia Maria Kilisesi, naos.

Kaleköy'de yer alan Agios Nikolaos ve Hagia Maria kiliseleri tek nefli naosları ile diğerlerinden ayrılırlar (Fig.21). Bunlardan Hagia Maria Kilisesi, yukarı kent meydanındaki eğimli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Bir zamanlar adanın metropolitenlik kilisesi durumundaki (Hüryılmaz, 2006:24) yapı 19. yüzyılın ortalarına tarihlenir¹⁸. Eski bir kilisenin yerine inşa edildiği anlaşılan¹⁹ kilise çeşitli dönemlerde geçirdiği onarımlarla bu günkü halini almıştır. Kilise doğu-batı yönünde dikdörtgen prizmal bir kütle teşkil eder. Geleneksel yığma taş duvarla inşa edilen kilisenin üzeri kırma çatı ile örtülüdür. Batıda, yapının içe yaptığı girintide yer alan narteks önden sütunlarla

¹⁷Bunda Osmanlı yönetiminin getirdiği, Hıristiyanların dini yapılarla ilgili inşa faaliyetlerinde uyulması zorunlu kurallar belirleyici olmuştur (Karaca, 2001:38).

¹⁸Girişin kuzeyindeki pencerenin ahşap lentosunda yer alan 1844 tarihi kilisenin bu yıllarda inşa edilmiş olabileceğini düşündürmekle birlikte bu tarihin ne zaman işlendiği tartışılmalıdır.

¹⁹Kaleköy'ün adanın eski yerleşim yeri olduğu dikkate alındığında söz konusu kilisenin de daha erken tarihli veya eski bir kilisenin yerine yeniden inşa edilmiş olması muhtemeldir. Nartekste kullanılan Erken Hıristiyanlık dönemine ait sütun başlıkları ve Orta Bizans dönemine ait mermer levhalar ile birlikte apsiste yer alan 15. yüzyıla ait bir kitabe de (Ousterhout ve Held, 1997:64) bu olasılığı güçlendirmektedir.

sınırlandırılır. Bazilikal planlı kilisenin tek nefli naosu aynalı tonoz şeklinde teşkil edilen ahşapla örtülüdür (Fig.22). Batıdaki narteks üzerinde yer alan galeri, ortada içe doğru yarım daire şeklinde çıkıntı yaparken yanlarda dışa doğru uzanmaktadır. Doğu aksındaki apsis yarım daire şeklinde dışa doğru taşar. Duvarlara simetrik olarak yerleştirilen pencereler mekânı aydınlatır. Sıva ile kaplanan duvarların üst kısmı ile apsis ve tavanda, Hz. İsa ve havarilerin tasvirleri yer alır. Bunların dışında, Bizans dönemine tarihlenen (Ousterhout ve Held, 1997:64-65) devşirme sütun başlıkların ile apsis ve naosun taban döşemlerinde kullanılan mermerler levhalar taş süslemenin çeşitli örneklerini sunar. Kiliselerle birlikte adada yaklaşık 360 *şapel*in varlığından söz edilir (Ağaryılmaz ve Polat, 2002:95). Halkın ‘manastır’ olarak da adlandırdığı şapeller ibadetin yanında, kötülüklerden korumak ve bereket getirmesi amacıyla, başta kent merkezleri olmak üzere adanın her yerine inşa edilmiştir (Fig.23). Geleneksel yapım sistemiyle inşa edilen şapellerin küçük boyutlu ve yalın bir mimarisi vardır. Çoğu sonradan sıvanarak badana edilmiştir. Apsis genellikle dışta da yarım daire şeklinde belirtilmiştir. Batı eksenindeki basit kapıdan girilen yapıların yan duvarlarında bulunan birkaç pencere iç mekânı aydınlatır.

Fig.23: Kokina Mevkiinde bir şapel.

Fig.24: Çınarlı, Merkez Camii.

Cami, nüfusun etnik yapısına bağlı olarak ada mimarisinde pek yer bulmamıştır. Adadaki Osmanlı Dönemi’ne ait tek cami, Çınarlı Mahallesi’nde yer alan ve bugün Merkez Cami olarak anılan yapıdır (Fig.24). Caminin kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak, 1878 tarihli Osmanlı arşivinde Hamidiye Camii ile birlikte 1885 ve 1889 tarihli arşiv belgelerinde padişahın ismine izafeten yaptırılan bir caminin bahsi geçmektedir (Yazıcı vd., 2008:78). Tarihi yayınlar da 1895 yılında adada yalnızca bir caminin varlığına işaret eder (Ali Cevad, 1313:227). Söz konusu belge ve yayınlarda bahsi geçen yapının bu günkü cami olması kuvvetle muhtemeldir. Kayıtlara göre 1907 yılında büyük oranda yenilenen (Yazıcı vd., 2008:79) cami yakın zamanda da esaslı bir onarım geçirmiştir. Kuzey-güney yönde dikdörtgen prizmal bir kütle teşkil eden cami kırma çatı ile örtülür. Sonradan eklendiği anlaşılan kuzeydoğu köşedeki minare, cami boyutlarıyla dengeli bir orantıya sahiptir. Kaba yonu ve

moloz taşla inşa edilen caminin pencere söve ve lentoları düzgün kesme taştır. Yalın mimarisi ve boyutları ile bir mahalle mescidi özelliği gösteren yapı bölgenin mimari dokusuyla uyum içindedir. Kuzey eksenindeki sade bir kapıdan girilen harim ahşap düz tavanla örtülüdür. Sonradan sıvanarak badana edilen iç mekân tarihi dokusunu kaybetmiştir.

Değerlendirme ve sonuç

Buraya kadar bazı örneklerle kısaca açıklamaya çalıştığımız Gökçeada Osmanlı Devri mimarisine genel olarak bakıldığında, kırsal toplum yapısına dayalı geleneklerin, yerleşimler ve yapıların biçimsel karakterini oluşturduğu görülür. Bunlarda ‘anonim’ olarak da nitelendirilen kırsal bir yerellik ve basitlik vardır. Yapılar, yerel ihtiyaçlar ve koşullar doğrultusunda mevcut yerel kaynaklar ve tekniklerle inşa edilmişlerdir. Pratik bir yarar sağlamaya yönelik tasarlanan yapılar, anıtsal veya simgesel bir ifade yerine sıradan bir kültürün dokusunu oluştururlar.

Gökçeada mimarisine, içinde bulunduğu bölgenin mimari gelenekleri hâkimdir. Ege Adaları’ndaki taş mimariye dayalı yapısal özellikler Gökçeada mimarisinin de temelini oluşturur. Kuşkusuz bunda, yerli halkın çevreyle olan kültürel bağı etkilidir. Bununla birlikte, adaya yerleşen Türklerin meydana getirdiği kültürel değişimler belirli ölçüde mimariye yansımıştır. Yerli geleneklerle Türk üslubunun bir arada görüldüğü yapılar ortaya konmuştur. Bu etkileşim konut, çeşme ve çamaşırhane gibi sosyal yapılarda daha belirgindir. Özellikle konut mimarisindeki ahşap cephe ve çıkmalar ile bazı iç mekân düzenlemelerinde bunu görmek mümkündür.

Adanın, çevresel koşullar ve ihtiyaçlar doğrultusunda gelişen bu pragmatik ve verneküler mimari dokusu değişen ekonomik ve sosyal-kültürel nedenlerle son yıllarda ağır bir tehdit altındadır. Göç hareketleri sonucunda kaderine terk edilen konutların birçoğu yıkılmış ve harap haldeyken, sağlam kalanlar da yeniden kullanım amacıyla bilinçsizce tamir edilerek yapıların özgün mimarisi yok edilmektedir. Günümüzde işlevini yitiren değirmen, çamaşırhane ve imalathaneler gibi yapılar ise tamamen yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Gökçeada gibi, yok olmaya yüz tutan bu yerel nitelikteki kırsal bölge mimarilerinin araştırılması ve korunması önem arz etmektedir. Nihayetinde bu yapılar anıtsal veya simgesel bir anlam yüklenmemiş olsalar da bütününde bir yörenin mimari kimliğini ve kültürünü yansıtan eserlerdir.

Kaynakça

- Ağaryılmaz, İ. - Polat, E.O. (2002). “Gökçeada Yerleşim Yerleri ve Mimarisi”. *Gökçeada-Yeşil ve Mavinin Özgür Dünyası...*, 95-117. Gökçeada.
- Ali Cevad. (1313). *Memâlik-i Osmâniye'nin Tarih ve Coğrafya Lûgati*. İstanbul.
- Blom, L.H. (1999). *The Windmills of the Greek Islands*. Bibliotheca Molinologica, Volume 14. Netherlands.

- Boissonade, J.F. (ed.). (1844). *Anecdota Nova*. Paris.
- Cuinet, V. (1892). *La Turquie D'asie*. Paris.
- Demircan, Y. (1997). "Kanûnî'nin Vakıflarından İmroz ve Semendirek (16. ve 17. Yüzyıllar)". *Türk Kültürü*, Yıl:XXXV, Sayı:415, 649-656. Ankara.
- Dukas. (1956). *Bizans Tarihi*. (Çeviren: VI. Mirmiroğlu). İstanbul.
- Eldem, S.H. (1955). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul.
- Emecen, F.M. (2002). "İmbros'tan İmroz ve Gökçeada'ya: Bir Adanın Tarihi Geçmişi". *Gökçeada- Yeşil ve Mavinin Özgür Dünyası...*, 53-68. Gökçeada.
- Erhat, A. (1962). *Mavi Yolculuk*. İstanbul.
- Günay, R. (1998). *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*. İstanbul.
- Harmankaya, S. – Erdoğan, B. (2000). "Prehistoric Survey at Gökçeada, Turkey in 1999". *Archaeological Reports*, 28-35.
- Hüryılmaz, H. (2006). *Kuzey Doğu Ege Denizi'nin Rizgârlı Bahçesi: Gökçeada*. Çanakkale.
- İlter, F. (1994). "Bazı Örneklerle Osmanlı Dönemi Mimarlığında XIX. Yüzyıl Ege Bölgesi Kiliseleri: Gökçeada (İmroz),-Ayvalık-Selçuk 'Şirince(Kırkica) Köyü'". *XI. Türk Tarih Kongresi*, 1987-2000. Ankara.
- Karaca, Z. (2001). *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*. İstanbul.
- Kritovulos. (1967). *İstanbul'un Fethi*. (Çeviren: Karolidi). İstanbul.
- Kuban, D. (1995). *Türk "Hayat"lı Evi*. İstanbul.
- Küçükerman, Ö. (1996). *Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi*. İstanbul.
- Oğuz, M.Ö. – Metin, E. – Mormenekşe, F. (2007). *Türkiye'de 2003 Yılında Yaşayan Geleneksel Mimari*. Ankara.
- Orhonlu, C. (1971). "Gökçe Ada (İmroz)". *Türk Kültürü*, Yıl:X, Sayı:112, 223-229. Ankara.
- Ousterhout, R. – Held, W. (1997). "Antik ve Bizans ve Çağı Anıtları Hakkında 1995 Yılında İmbros/Gökçeada'da Yapılan Yüzey Araştırması". *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, II. Cilt, 61-69. Ankara.
- Ousterhout, R. – Held, W. (1999). "Forschungen auf Imbros/Gökçeada 1997". *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, I. Cilt, 61-74. Ankara.
- Ousterhout, R. – Held, W. (2000). "İmbros/Gökçeada 1998". *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 127-136. Ankara.
- Öngör, S. (1960). "İmroz Adasında Tipik Bir Yerleşme Şekli Hakkında". *Türk Coğrafya Dergisi*, Yıl: XVI, Sayı: 20, 72-77. İstanbul.
- Özbek, Ç. (2008). "Antik Çağda Gökçeada". *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları - Gökçeada Değerleri Sempozyumu*, 59-67. Çanakkale.
- Özhan, N. (2006). *Anadolu'nun Geleneksel Konutlarında Ahşap Kullanımına Ait Bir Derleme*. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Pekak, S. (1999). "18-19. Yüzyıllarda Niğde ve Çevresinde Hıristiyan Dini Mimarisi". *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, I. Cilt, 25-48. Ankara.
- Piri Reis. (1988). *Kitab-ı Bahriye*. E. Z. Ökte (ed.). C.1. İstanbul.
- Sözen, M. (2001). *Türklerde Ev Kültürü*. İstanbul.

- Takaoğlu, T. (2006). "Patterns of Dairying in Coastal Northwestern Anatolia". *Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia*, Volume 3, 23-43. İstanbul.
- Takaoğlu, T. (2008). "Ayvacık Yöresinin Yitik Kültürel Mirası: Yel Değirmenleri". *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları - Ayvacık Değerleri Sempozyumu*, 217-226. Çanakkale.
- Tombul, M. (2005). "Grain milling in ancient and modern Northwestern Anatolia". *Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia*, Volume 2, 137-152. İstanbul.
- Turhan, A. (1997). *Gökçeada Sivil Mimari Örnekleri Cephe Analizleri*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Uysal, A.O. – Tombul, M. (2006). "Windmills in the Rural Context of Ottoman Çanakkale". *Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia*, Volume 3, 59-74. İstanbul.
- Ünal, A.A. (2002). "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-ı Bahr-ı Sefid (Akdeniz-Ege Adaları) Yada Kaptan Paşa Eyaleti". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:12, 251-261. Kayseri.
- Yazıcı, G. – Şahin, İ. – Yazıcı, M. (2008). "Gökçeada'da Osmanlı Medeniyetinin İzleri". *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları - Gökçeada Değerleri Sempozyumu*, 77-84. Çanakkale.
- Yurtseven, R. (2007). *Slow Food ve Gökçeada: Yönetmel Bir Yaklaşım*. Ankara.
- Yücel, T. (1966). "İmroz'da Coğrafya Gözlemleri". *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, 65-108. Ankara.

Extended English Abstract

Gökçeada is located in the northeast of the Aegean Sea and right before the Dardanelles. The island called "İmbros" in the ancient era took the name "İmroz" in the Ottoman period and "Gökçeada" in 1970.

Gökçeada, dating back to the prehistoric eras, had been under the rule of the city-state of Athens since 500 B.C. Later on, the island fell under the hegemony of Rome and the Byzantine Empire and came under the control of the Ottomans against taxation with the conquest of İstanbul, finally resulting in being annexed to the Ottoman Empire in 1470.

Kaleköy, Dereköy, Bademli, Zeytinliköy, Tepeköy and Çınarlı today are typical population centers of the island. Establishment of Kaleköy and Dereköy traces back to the pre-Ottoman period and formation and development of the concerned villages are dated to the beginning of the 18th century. These villages generally located on hills and slopes are comprised of a few districts. Houses on the stone pavement streets and squares surrounded by coffee houses and stores make up the main character of the texture of the settlement. Churches, chapels, schools, laundries, fountains, mills and workshops are other structure types within this texture. It also includes the sheds outside the settlement.

Houses are the basic and most important component of the city view. These houses which reflect the island architecture the best with their simple designs, proportional mass forms and construction materials and techniques are generally two storey structures with courtyards. The ground floor is arranged as storage and the upper floor as living space. Sheds which constitute the rural extensions of houses are a kind of farm houses. These sheds which are generally single storey structures are comprised of courtyards, barns and storages as well as living spaces. Stores and coffee houses on streets and around squares are single storey hipped roof structures. These coffee houses embodying a furnace within draw attention with stone paved floors and open sitting areas. Laundries, a reflection of social life on the island, are structures built for laundry works of women. Fountains, furnaces, niches, trays, terraces and channels form the distinctive elements of such structures. Fountains are the structures of the island that come to the forefront with their aesthetic values

whether within the body of laundries or as independent constructions. They look as if they were all the single product of the same atelier in terms of their design and adornments. Mills and workshops have developed depending on the socio-economic pattern of the island. It is very likely to encounter the remains of the windmills which form a significant element of the local architecture. It is understood that these windmills which were constructed in a circular layout with stone settings were covered with a conical roof. Only a few schools, which constitute another component of the island architecture, have survived in their original forms until today. These are larger structures which are remarkable for their elaborate stone architecture. The most authentic and monumental structures of the island are churches. They render similar features in their plans, support and cover systems in terms of material types and technical characteristics. All in basilica layouts, these churches generally deliver a three nave and narthex arrangement. Certain narthex entrances with slight differences are more attentive. All units are gathered under a two sided hipped roof. Naves are also divided with different cover systems. These churches are adorned with rich icons inside despite showing a simple exterior view. There is only one mosque against numerous churches on the island. This structure furnishing a local prayer room character with its plain architectural approach and modest size is in harmony with the surrounding architecture. The mosque built as a rectangular prismatic mass is covered with a hipped roof.

The architecture in Gökçeada holds a pragmatic and vernacular approach that has been developed in line with the environmental conditions and local requirements. The structures constructed with local resources and traditional techniques reflect an ordinary culture, rather than a monumental and iconic expression. Structural attributes based on regional stone architecture constitute the main character of the island architecture. Moreover, certain impressions brought by Turks who came to settle on the island have also been included in this architecture and structures reflecting a combination of local traditions and the Turkish style have been delivered. It is especially observed in timber balconies in house architecture and in certain interior components.